



**Шоира ХАКИМОВА,**

Ўзбекистон Миллий университети таянч докторанти

E-mail: [Shoirasagdullayevna@gmail.com](mailto:Shoirasagdullayevna@gmail.com)

## THE ROLE OF SUFISM IN AMIR TEMUR'S SPIRITUALITY

### Abstract

Uzbekistan is a country that has been brought up for a long time thanks to the education of great thinkers and guardians. All kinds of Islamic sciences developed on this sacred land, theoretical studies were created all over the world. In particular, in our country also formed education of sufism, which is aimed at the purification of the soul and its spiritual education. This article contains information about the contribution of Amir Temur to the Islamic religion, his attitude to Sufism, his respect for the holy Pirs and Seyyids, his loyalty to the masters, the use of Sharia knowledge, Sufism in management, his contribution to the enrichment of the human personality and spirituality contribution to the broad development of sufism.

**Key words:** Amir Temur, Islam, sufism, holy pirs and sayids, spirituality, politics, humanitarianism, thoughts, spiritual propaganda, spiritual enlightenment, spiritual heritage.

## РОЛЬ СУФИЗМА В ДУХОВНОСТИ АМИРА ТЕМУРА

### Аннотация

Ўзбекистан – это страна, которая давно воспитывается благодаря воспитанию великих мыслителей и хранителей. На этой священной земле развивались все виды исламских наук, были созданы теоретические исследования по всему миру. В частности, в нашей стране также сложилось обучение суфизма, которое направлено на очищение души и духовное ее воспитание. В этой статье содержится информация о вкладе Амира Темура в исламскую религию, его отношении к суфизму, его уважении к священным пирам и сейидам, его верности по отношению к наставникам, использовании знаний шариата, суфизма в управлении, его вкладе в обогащение человеческой личности и духовности, который внес большой вклад в широкое развитие суфизма.

**Ключевые слова:** Амир Темура, исламская религия, суфизм, святые пиры и сейиды, духовность, политика, гуманизм, мысли, духовная поддержка, духовное просвещение, духовное наследие.

## АМИР ТЕМУР МАЪНАВИЯТИДА ТАСАВВУФНИНГ ЎРНИ

### Аннотация

Ўзбекистон – қадим-қадимдан улуг алломалар, валий инсонларни тарбиялаб вояга етказган юрт. Бу табаррук заминда исломий илмларнинг барча тури ривожланиб, дунёга машхур назарий тадқиқотлар яратилган. Жумладан, инсон қалбини поклаш, уни руҳий-маънавий жиҳатдан юксалтиришни мақсад қилган тасаввуф таълимоти ҳам юртимизда кенг тараққий этган. Ушбу мақолада юртимизда тасаввуфнинг кенг тараққий этишига беқиёс ҳисса қўшган Соҳибқирон Амир Темурнинг ислом динига, тасаввуфга муносабати, эътибори, пирларига, саййидларга булган ҳурмати, устозларига булган садоқати, давлат бошқарувида шариат илми, тасаввуф илмидан фойдаланиши, инсоний фазилятлари, маънавиятни бойитишига қўшган ҳиссаси ҳақида маълумот берилади.

**Калит сўзлар:** Амир Темура, ислом дини, тасаввуф, пирлар ва саййидлар, маънавият, сиёсат, инсонпарварлик, тафаккур, маънавий кўмак, маънавий тарбия, маънавий мерос.

**КИРИШ.** Ўзбекистон мустақиллигини ҳар томонлама мустаҳкамлаш унинг умумбашарият тан олган маънавиятини тиклаш ва янги давр талаблари асосида юксак даражага кўтаришни талаб қилади. Бу эса мустақил Ўзбекистон тарихининг барча даврларини чуқур ўрганиш, тарихий ҳақиқатни юзага чиқаришни такозо этади. Диёримиз тарихининг ана шундай даврларидан бири – Амир Темура давридир. Амир Темура ўз халқига ҳар томонлама бой мерос қолдирган Турон заминининг

буюк фарзанди, бутун жаҳон эътироф этган давлат арбоби, буюк саркарда бўлиб ҳисобланади.

Амир Темура инсоният тарихида тенги йўқ марказлашган давлатчиликка, қонунчиликка асос солиш билан бир қаторда ватанни севиш, қадрлаш, унга сидқидилдан хизмат қилиш, уни жаҳон микёсига чиқариш учун ҳаракат қилиш, озодлик, тенглик, ҳурфикрлик, инсонпарварлик, ҳақиқий миллий ифтихор, меҳнатсеварлик, ахлоқий поклик, ҳалоллик, инсоф, диёнат, меҳр-оқибат, кексаларга ҳурмат, ёшларга иззат, орият, шарм-ҳаё, ҳақгўйлик,

саховат, иффат, иболилик, раҳм-шафқат, биродарлик, онглилик, илм-фанни кадрлаш каби маънавий фазилатларни ўз мамлакатида кенг тарғиб этилишига катта аҳамият берган. Соҳибқирон қолдирган маънавий мероснинг ўта кадр-кимматли эканлиги ва биз бу маънавиятни буюк келажак сари қадам ташлаётган халқимиз учун ниҳоятда қадрли эканлигини англамоқдамиз.

**АСОСИЙ ҚИСМ.** Соҳибқирон ҳар жиҳатдан замонасининг комил кишиси бўлиб, нафақат салтанат ва сиёсат бобида, балки инсоний муносабат, илм ва маънавият масаласида ҳам беқиёс фазилатлар соҳиби эди [1]. Масалан, ҳазрат Алишер Навоий “Мажолис-ун нафоис” тазкирасининг еттинчи мажлисида жаҳонгирнинг буюк маънавияти, хусусан, сўз ва назми ҳис этиш иқтидори ҳақида бундай ёзади: “...агарчи назм айтмоққа илтифот қилмайдурлар, аммо назм ва насрни андоқ ҳўб маҳал ва мавқеда ўқибтурларким, анингдек бир байт ўқугони минг яхши байт айтқонча бор” [2].

Амир Темур маънавияти ва тафаккурига хос фазилатларни кейинчалик Европа олимлари ҳам бир қадар тан олган. Чунончи, француз муаррихи Альфонс де Ламартин бу хусусда бундай деб ёзади: “Амир Темур дин, тиббиёт, тарих, ҳуқуқ ва астрономия илмининг билимдони, кўп ўқиган, Осиёда энг кўп қўлланувчи уч тил — туркча, форсча ва арабчани гоят мукаммал билган, зарофат ва қудрат ила ёзиш маҳоратини пухта эгаллаган бир ҳукмдор эди... Оврупо на Искандар, на Аттила ва на Масковияда зафар кучган янги фотиҳ (Наполеон) шахсиятида бундай юксак бир завқ ва иродани кўрган эмас” [3].

Соҳибқирон Амир Темур тасаввуф моҳиятини яхши англаган ва ўз давлатида маънавиятни бойитишда тасаввуф илмидан оқилона фойдаланган. Амир Темур тасаввуф илми билан ёшлигиданоқ қизиқиб, жамиятда ҳақиқат ўрнатишнинг йўлларини тасаввуф илмидан ва тасаввуфчи алломалар, арбоблардан ўрганган, даврининг улуг мутасаввифлари билан суҳбатдош бўлган, уларнинг панд-насихатлари, маънавий йўл-йўриқ ва кўмаклари шарофати билан миллий давлат асосларини яратган. Шу сабабдан салтанат соҳибининг бу зотларга иззат-ҳурмати, меҳру-муҳаббати юксак бўлган.

Амир Темур салтанат соҳиби бўлгандан кейин ўзаро урушларга барҳам бериб, йирик марказлашган давлат ташкил этди. Мамлакатнинг барқарорлигида ислом динига эътиқод қилиб ривожланиши ҳар бир мусулмон пок бўлиши зарурлигини талаб қилиши ҳам унинг диний тасаввуфга катъий риоя этганлигидан далолат беради.

Бу даврда тасаввуф жамият ва давлат ўртасида обрў қозониб, сиёсатга кучли таъсир этган [4]. Инсонни камолотга элтувчи йўллари танитган ва маънавий софлик мақомларини ўргатган Нақшбандийлик тариқатининг мавқеи, мартабаси юқори бўлган. Нақшбандийлик жамоаларининг Бухорода, Самарқандда, Балхда, Марвда, Хивада ва

Эроннинг шарқий вилоятларида таъсири кучайган. Султон Боязид билан Амир Темур ўртасидаги муносабатларда нақшбандийлик жамоалари иккала мусулмон давлатининг аҳиллик тарафдори бўлган.

Амир Темур қўшинлари камал қилган жуда кўп шаҳарларнинг аҳолисига омонлик беришда ҳам нақшбандийлик тариқатининг пирларини таъсири катта бўлган [5].

Буюк жаҳонгирнинг тасаввуф аҳлига эътимодини унинг “Тузуқлар”ида ва бошқа бир қатор асарларда ҳам намоён бўлади.

Амир Темурнинг “Золимлардан мазлумлар ҳаққини олдим”, “Шижоатли кишиларни дўст тут, чунки тангри таоло жасур кишиларни ардоқлайди”, “Адолат ва инсоф билан тангрининг яратган бандаларини ўзимдан рози қилдим”, “Пок ниётли, тоза қалбли кишиларга талпин”, “Дўст-душмандан кимки менга илтижо қилиб келгудек бўлса, дўстларга шундай муомала қилдимки, дўстлиги янада ортди, душманларга эса шундай муносабатда бўлдимки, душманлиги дўстликка айланди”, “Адоват эмас, адолат энгади”, “Куч – адолатдадир” каби ҳикматлари тасаввуфна моҳиятга эга.

Тасаввуфнинг жамиятдаги гайриинсоний иллатларга қарши курашувчи қудратли куч ва восита эканини англаб етган Амир Темур салтанатни шарият илми ва тасаввуф талаблари асосида бошқарганлиги тўғрисида “Тузуқлар”да шундай деб ёзади: “Агар доругалар ва ҳокимлар халққа жабр-зулм қилиб, уларни хароб қилган бўлсалар, қилган ишига лойиқ жазо берилсин. Ўғрилар хусусида буюрдимки улар қаерда бўлмасин, ким тутиб олса, Ёсо бўйича жазолансин, шариятга оид ишларни ҳал этишда ислом қозиси ҳукм чиқарсин. Урф-одат ишларини эса аҳдос қозиси тафтиш қилиб, сўнг менинг арзимга етказсин” [6].

Амир Темурнинг ислом динига, тасаввуф илмига бўлган муносабатини қуйидагилардан ҳам англашимиз мумкин: “...Машойхлар, сўфийлар, Худони таниган орифлардир. Уларнинг хизматларида бўлиб, суҳбатлар қурдим ва охират фойдаларини олдим... Улардан Тангри таолонинг сўзларни эшитиб, кароматлар кўрдим, фавқулотда одатларини мушоҳада этдим ва суҳбатларидан роҳатланиб, хузур қилдим” [6].

Амир Темур умр бўйи пирларни, саййидларни иззат-икром этиб, уларнинг маънавий кўмак олди. Унинг мислсиз саркардалик салоҳияти, етук давлат тизимини ташкил этган тафаккури устозларининг илоҳий шуур билан йўғрилган ҳикмати билан ўсиб-ривожланиб, камол топгани шак-шубҳасиздир. Жаҳонгирлик баҳсида Темурнинг Искандар Мақдуний, Ҳаннибал, Аттила, Чингизхон ва Наполеондан устун қўйилиши ҳам мана шу маънавий тарбия туфайли эди [1].

Соҳибқирон Амир Темур ўз ҳаёти жараёнида машҳур мутасаввифларга, турли тасаввуфий тариқатлар машойхларига алоҳида катта аҳамият бериб, ўзининг давлатий, сийсий-ижтимоий, маънавий-маданий юмушларининг муваффақиятли амалга оширишда халқ орасида машҳур бўлган дин,

ирфон, тасаввуф вакилларининг улкан нуфуздан усталик билан баракали фойдаланганидан дарак беради [7].

Жумладан, Сайид Али Ҳамадоний, Хожа Исҳоқ Хутталоний, Шоҳ Неъматуллоҳ Валий каби кўплаб машҳур машойихлар билан учрашиб, уларнинг суҳбатларини олганлар.

Амир Темур устозларининг ўғит ва ҳикматларигагина эмас, уларнинг муборак қадамларидан тўқилган чангу ғуборларни ҳам эъзозлайдиган садакатли шоғирд бўлган.

Бу хусусда гаройиб бир ривоят бор. Навбатдаги юришига отланган Амир Темур кўшинлари Бухоро кўчаларидан ўтаётганда, баланд бир девор устидан эски кийимлар силкиниб, қоқилаётган экан. Чангу тўзон навкарлар уст-бошига кўнар, бундан норози бўлган лашкарбошилар юкоридан туриб жуббаларни қоқайтган дарвешларни жеркиб, тўхтатмоқчи бўладилар. Бу воқеадан хабар топган Темур кўшинни орқага қайтаришни буюрибди, девор устидаги одамларга эса жуббаларни қаттиқроқ қоқишни тайинлабди. Кўшинлар чангу ғубор остидан қайтиб ўтар эканлар, Соҳибкирон “Ҳеч ким устига тушган ғуборни қоқиб тозаламасин”, деб амр этибди. Ҳеч ким бу иш сабабини сўрашга ботинолмабди. Фақат кейинчалик, Рум султони Боязид билан бўлган зафардан сўнг, Амир Темурдан Бухорода бўлиб ўтган “Чанг воқеаси” сабаби сўралганда, Турон султони шундай дейди: “Сизлар ҳам бу чангу-ғубор кадру-қийматини билганингизда эди, бунинг сабабини сўрамаган бўлардингиз. Ўша девор устидан чанглари қоқилган эски-тускилар оддийгина латта-путталар эмас, улар Ҳазрати Нақшбанднинг муборак жуббалари эди. “Аллоҳ адолатни амр этади” – шу амрга кўра, биз уст-бошларида хазрат жуббасининг ғуборларини кўтариб юрган кўшин зафар қучиб, Рум кўшини мағлуб бўлди. Илло, Аллоҳ хузурда ҳатто авлиёлар авлиёси саналмиш Боязид (Бистомий)нинг даражаси Ҳазрати Нақшбанд даражасидан анча пастдадир. Аллоҳ адолатни амр этади ва ўзига бу қадар содиқ бўлган зоти шарифнинг ҳатто жуббасидан учган чанг зарраларининг ҳам мағлуб бўлишига йўл қўймайди. Биз Йилдирим Боязидни ана шундай енгдик” [3].

Амир Темурнинг пирларга, саййиларга бўлган ҳурматини Ибн Арабшоҳнинг яна бир маълумотида кўришимиз мумкин.

“Дашт ва Тотор султони Тўхтамишхон Амир Темур ва султон Ҳусайн ўртасида юз берган можарони кўргач, қони қайнаб гайирлиги келди. Негаки, улар (Тўхтамишхон ва султон Ҳусайн) насаби жиҳатидан бир-бирига яқин ва қўшни эди. У кўп аскар, денгиздек хайқирган қўшин тўплади ва Сиганок Ўтрор тарафидан Амир Темур лашкаргоҳи томон йўл олди.

Амир Темур Самарқанд тарафдан қарши чиқди... Икки ўртада уруш “бозори” қизиди. Жанг олди-сотдилар авж олди ва ниҳоят, Темур аскарни

(ун бўлиб янчилмагунча) муҳороба тегирмонининг тошлари айланаверди. Темур сипоҳи пароканда бўлиб, ҳимоя тугуни ечилаётган бир пайтда баногоҳ Саййид Барака исмли зот пайдо бўлди ва Амир Темурга ёвуқ келди. Темур – у гоёта танг ҳолатда қолган эди – бояғи зотга юзланиб: “Эй саййид афандим! Сипоҳи енгилди!” деди. “Кўркма!” деди унга Саййид Барака. Кейин тулпоридан тушди ва ердан бир сиқим тупроқ олиб, яна бўз отига минди. Сўнг ўша тупроқни бостириб келаётган душман юзига сочиб, “Йоғи (душман) қочди!” деб бақира бошлади. Амир Темур ҳам ёрдам қўлини чўзган шайхни тақрорлаб бақираверди... Шунда Амир Темур аскарлари... рақибларига қарши дадил маъракага тушди. Унинг қўшинидаги заифу жасур бор жангчи “Йоғи қочди” деб қичқирди, бақирмагани қолмади. Ниҳоят, уларни бир-бирини қўллаб-қувватлаб ва (бир-бирига) мадад тилаб, ёғий устига ҳамла қилди. Тўхтамиш қўшини мағлубиятга учради... Амир Темур назарида Саййид Бараканинг эътибори ошди... Амир Темур Хуросон ерларидаги Андхой деган жойни ва унга тегишли музофоту кишлоқларни шайхга иқтоъ тарзида тортиқ қилди” [3].

Амир Темур номининг абадияти, давлатнинг шукухи унинг буюк устозларига бўлган садақати, донишманд пирлар, саййидларнинг ҳикматига бўлган илоҳий эътиқоди туфайлидир.

Амир Темур тасаввуф илмини, унинг тарикатларини, дунёвий илм асосларини ўз қалбига жо қилган, ўзи барпо этган салтанатида адолат, қонун, шариат талабларига мувофиқ иш тутган [8]. Мамлакат салоҳияти, халқ гами, ташвиши учун бутун қобилияти ва истеъдодини бағишлаган.

**ХУЛОСА.** Амир Темур билими, илмий салоҳияти, салтанат тажрибаси билан тасаввуф таълимотининг илмий-назарий йўналишларини уйғун ҳолда ҳаётга татбиқ этди. У салтанатни бошқаришда шариат қонунларига риоя қилишдан ташқари, беклар, саркардалар, шайхлар, донишмандлардан маслаҳат олди, халқнинг, фуқаронинг ахволидан хабардор бўлди, мамлакатда савдо-сотик хавфсизлигини таъминлади, тинчлик ва осойишталик ўрнатди. Бу хусусиятлар Соҳибкирон давлатни бошқариш йўригини тўғри йўлга қўйганининг амалий исботидир.

Диннинг юксак ролини эътироф этиш билан бирга, диний дунёқараш тафаккурининг, инсоннинг ўзини ўраб олган дунёга, ўзи каби одамларга муносабатининг ягона усули бўлмаганлигини таъкидлаш билан бирга ўзимизнинг соф дунёвий илмий меросимиз билан ёнма-ён тенг яшаш ҳуқуқига эга бўлган диний меросимиз бўлган инсон ўзлигини англашда муҳим аҳамиятга эга бўлган, бир неча асрлар олдин Соҳибкирон бобомиз улуглаган сўфийликдан эндиликда ҳам ахлоқ-одоб, табиат ва жамиятга муносабатни, инсонни кадрлашни, қисқаси маънавий покланишни ўрганмоғимиз дарқордир.

**АДАБИЁТЛАР**

1. Аҳмедов Н. Амир Темур: ривоят ва ҳақиқат. – Т., 1996. – Б. 77.
2. Алишер Навоий. Мажолис ун-нафоис. Тўла асарлар тўплами. – Т.: Ф.Ғулом, 2012. 9 жилд. – Б. 411.
3. Хуршид Даврон. Амир Темур пирлари // Тафаккур. – 1995. №1. – Б. 23-24.
4. Абдуллаев А. Тасаввуф ва унинг намоёндалари. – Термиз, 2007. – Б. 183.
5. Насафий. Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд. – Т.: Фан, 1993. – Б. 15.
6. Темур тузуклари. Т.: Ғафур Ғулом, 1991. – Б. 74.
7. Ориф Усмон. Амир Темур ва мутасаввифлар // Мулоқот. 1996. №1. – Б. 27.
8. Олимов У. Бошқариш йўриғи // Тафаккур. – Т., 2000. №4. – Б. 90.